

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАФЕДРА ГЕРМАНСЬКИХ МОВ І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

**ДІАЛОГ КУЛЬТУР –
ФЕНОМЕН У
МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ
ВИМІРІ**

За редакцією:
проф. Надія Скотна
проф. Іван Зимомря

Дрогобич
Посвіт
2013

Рекомендовано до друку вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка
(протокол № 3 від 22. 03. 2012 р.)

УДК 821.161.2.09

ББК 83.3я43

Д 44

Діалог культур – феномен у міждисциплінарному вимірі / За ред. проф. Н. Скотної, проф. І. Зимомрі. – Дрогобич: Посвіт, 2013. – 420 с.

ISBN 978-966-2763-52-2

Науковий збірник «Діалог культур – феномен у міждисциплінарному вимірі» містить матеріали з літературознавства, мовознавства, перекладознавства, українознавства, педагогіки вищої школи. Вони творять цілісність з огляду на роль діалогу як визначального феномена взаємодії культур. Видання укладене з нагоди 65-річчя від дня народження відомих науковців – Тетяни Корольової, Миколи Зимомрі та Олександра Чередниченка.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Н. Скотна, доктор філософських наук, професор; І. Зимомря, доктор філологічних наук, професор; В. Кемінь, доктор педагогічних наук, професор; Л. Грицик, доктор філологічних наук, професор; О. Астаф'єв, доктор філологічних наук, професор; М. Федурко, доктор філологічних наук, професор; Р. Гром'як, доктор філологічних наук, професор; М. Ткачук, доктор філологічних наук, професор; М. Марко, доктор філологічних наук, професор; Л. Сенник, доктор філологічних наук, професор; Т. Космеда, доктор філологічних наук, професор; П. Іванишин, доктор філологічних наук, професор; М. Вачевський, доктор педагогічних наук, проф.; А. Крипський, д-р, проф.; С. Лупінський, д-р таб., проф.; В. Грещук, проф., д-р т.н., О. Бродська, кандидат філологічних наук, доцент (відповідальний редактор); Х. Гаврилюк, викладач (секретар ред. колегії).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

А.Б. Гуляк, доктор філологічних наук, професор

Я.О. Поліщук, доктор філологічних наук, професор

Н.В. Науменко, доктор філологічних наук, професор

© Скотна Н.В., Зимомря І.М., редакція, 2013

© Зимомря І.М., упорядкування, 2013

© Посвіт, 2013

ISBN 978-966-2763-52-2

КОМУНІКАТИВНЕ РОЗРІЗНЕННЯ: ДОСВІД ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Даний колективний збірник наукових праць присвячено ювілею трьох українських словесників, яким належить вагомий внесок у розвиток сучасної філологічної науки. Йдеться про доктора філологічних наук, професора Тетяну Михайлівну Корольову, доктора філологічних наук, професора Микола Івановича Зимомря та доктора філологічних наук, професора Олександра Івановича Чередниченка. Праці названих дослідників широко відомі у наукових колах як лінгвістичної, так і літературознавчої громадськості в Україні та за її межами.

Корольова Тетяна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, академік МАНЕБ, секція «Освіта та культура», декан інституту мови світу, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Південноукраїнського національного педагогічного університету імені Костянтина Ушинського.

Зимомря Микола Іванович – доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої школи України, завідувач кафедри германських мов та перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, член Національної спілки письменників України, почесний доктор Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки та Ужгородського національного університету.

Чередниченко Олександр Іванович – доктор філологічних наук, академік АН Вищої школи України, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслужений діяч науки і техніки України, почесний доктор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Долучаюсь до редакційної колегії збірника, щоб гідно привітати Ювілярів та побажати подальших творчих успіхів, наукових досягнень. Волночас сподіваємось, що Ювіляри і надалі зміцнюватимуть співпрацю між Дрогобицьким державним педагогічним університетом імені Івана Франка та Київським національним університетом імені Тараса Шевченка й Південноукраїнським національним педагогічним університетом імені Костянтина Ушинського.

Надія Скотна, доктор філософських наук, професор,
ректор Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

ЗМІСТ

Надія Скотна КОМУНІКАТИВНЕ РОЗРІЗНЕННЯ: ДОСВІД ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ	3
Микола Зимомря ТЯЖІННЯ ДО КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ: КРЕАТИВНІСТЬ ДОСЛІДНИЦЬКОГО МАСИВУ ТЕТЯНИ КОРОЛЬОВОЇ	9
Ігор Добрянський, Василь Марко, Станіслав Лупінський МІЖКУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ ТА ЇЇ КОМУНІКАТИВНА ОСНОВА	14
Микола Зимомря, Олена Зимомря, Ольга Гошко ПЕРЕКЛАД ЯК ЧИННИК МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ВИМІРУ В ОЦІНКАХ ОЛЕКСАНДРА ЧЕРЕДНИЧЕНКА	26
Любомир Сенік ВИМІР ЗАСАДИ «ЖИТИ ЗІ СЛОВОМ»	31
Олександр Астаф'єв ПРОБЛЕМИ СТИЛЮ У ПРАЦЯХ ДІМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО, ЮРІЯ ШЕРЕХА І ВОЛОДИМИРА ДЕРЖАВИНА	37
Олена Бондарева ДРАМАТУРГІЧНА ПОЕТИКА АВТОРСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ ЯРОСЛАВА ВЕРЕЩАКА (ЗА П'ЄССОЮ "ДУША МОЯ ЗІ ШРАМОМ НА КОЛІНІ")	55
Оксана Бродська АРТУР ШНІЦЛЕР ЯК ОСОБИСТІСТЬ І МИТЕЦЬ	77
Олена Варава МІФИ В ПОЕТИЧНОМУ СВІТІ ЛІНИ КОСТЕНКО: ПРОЕКЦІЯ ЕСТЕТИЧНОГО ІДЕАЛУ	82
Олег Герета МОДЕЛІ ВИРАЖЕННЯ ЧИСЛОВОЇ КВАНТИФІКАЦІЇ ЗБІРНИХ ІМЕННИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	93
Лариса Горболіс ПРОЗА ЄВГЕНА ГУЦАЛА 90-х РОКІВ ЯК ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ВІД РОЗПУСТИ Й ДУХОВНОГО ВИРОДЖЕННЯ	97
Володимир Грабовський НЕСТОР МУЗИЧНОГО ЛЬВОВА	113
Любов Дашук ПОГЛЯД НА ПРОЦЕСИ ТВОРЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ РАНЬНОГО ПЕРІОДУ	120
Наталія Дашко ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРУ "ЛИСТЯ ЗЕМЛІ" В. ДРОЗДА	125
Алла Дорофєєва ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ "ТЕРМИН" В НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И МОТИВИРОВАННОСТЬ ХИМИЧЕСКОГО ТЕРМИНА	139
Оксана Дубицька ВІДТВОРЕННЯ РОЗМОВНО-ПРОСТОРІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ОПОВІДАНЬ РЕЯ БРЕДБЕРІ	147
Руслана Жовгані ПАНОРАМНІСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРІЯ КЛЕНА В ЕМІГРАЦІЇ	154
Іван Зимомря, Орест Дорофтей, Владислав Грещук УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ДИСКУРС ПУБЛІЦИСТИКИ ІВАНА ФРАНКА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	162
Ivan Zymomya, Iryna Havrylyak PHRASEOLOGIE UND IHRE ROLLE IN DER KÜNSTLERISCHEN TEXTINTERPRETATION (AM BEISPIEL DER POESIE VON OLGGA RISCHAWY)	170
Василь Ільницький ПОСТАТЬ ЯРОСЛАВА МЕЛЬНИКА-«РОБЕРТА» НА ТЛІ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ	182

ПАНОРАМНІСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРІЯ КЛЕНА В ЕМІГРАЦІЇ

Літературно-критична діяльність Освальда Бургардта в еміграції — одна з досі маловивчених тем в українському літературознавстві. Ще Дмитро Чижевський 1949 року писав: „Методологічні думки Бургардта в українській науковій літературі, здається, і не використані, і навіть не зреферовані добре“ [1, 252]. І якщо літературну критику О. Бургардта, що з'явилася в Україні, було частково опрацьовано, то про німецькі праці маємо досить-таки фрагментарні уявлення. Причина цього криється не в останню чергу в проблематичності доступу до цих текстів. Статті О. Бургардта німецькою мовою з'являються після його виїзду до Німеччини, в період з 1931 до 1947 рр.

В еміграції О. Бургардт опублікував цілу низку німецькомовних праць, серед них: „Біля витоків української філософії“ (1935), „Історія виникнення одного вірша Вінценти Поля“ (1937), „Чужі поети в українському вбранні“ (1938, 1940), „Російська література еміграції“ (1939), „Українська література еміграції“ (1939), „Сучасна література Західної України (1939), „Спільні мотиви в Леоніда Андреева та Ніцше“ (1941—1942). Окрім з них є варіантами та версіями статей, надрукованих в українських виданнях. Скажімо, німецькомовна рецензія на книжку Д. Чижевського „Філософія Г. Сковороди“, що з'явилась у часописі „Slavische Rundschau“ під назвою „Біля витоків української філософії“ [4], дублює аналогічну рецензію у „Віснику“ [5]. Перша частина розвідки „Чужі поети в українському вбранні“ [6] перегукується з ранішою статтею кийвського періоду — „Гайне в українських перекладах“ [7], а друга частина цієї ж розвідки [8] є доповненим варіантом праці „Український переклад Вергарна“ [9]. Автопозитори, повернення до улюблених тем — досить характерна риса літературно-критичної діяльності О. Бургардта.

Проблеми, порушені в його студіях, стосуються переважно української, російської та польської літератури. Студія Бургардта про творчість Леоніда Андреева є унікальним явищем в українському літературознавстві з огляду на методологію, застосовану в ній. Свого часу Д. Чижевський писав про наукові студії О. Бургардта, що „всі вони мають свою методологічну цінність, поданою спроби знайти нові шляхи рішення тих або інших питань, підходу до матеріалу. Так, праця про Андреева стежить за певними мотивами, що виступають в його

різних творах, як „лейтмотиви“ в музичній композиції“ [1, 251]. Лейтмотивний аналіз у бургардтівському виконанні органічно влітається в контекст західноєвропейських і російських досліджень проблеми повторюваного мотиву.

Аналіз мотивів має гетерогенне походження. Поняття лейтмотиву як стійкого й повторюваного елемента музичної мови було введено Р. Вагнером [13, 100]. В „Історичній поеції“ О. Веселовський розглядав мотив як найпростіший, неподільний, повторюваний елемент сюжету. У німецькому літературознавстві першої половини ХХ ст. проблему лейтмотивів вивчали В. Дібеліус і Л. Шпітцер. Нарешті, у 1970-х роках мотивний аналіз як різновид постструктуралістського підходу до тексту розробив Б. Гаспаров.

Метою дисертаційного дослідження О. Бургардта було „з'ясувати найважливіші лейтмотиви, з яких складається картина світу Леоніда Андреева“ [2, 6] та які домінують у його творчості, за допомогою детального текстового аналізу всього корпусу текстів письменника. Окрім художніх творів, літературознавець враховує біографічний матеріал, епістолярій, спогади сучасників. За О. Бургардтом, мотив — ірраціональна, агресивна сила, здатна читини тиск на психіку автора, деспотично заволодівати його творчістю й світоглядом, диктувати вибір лексики [2, 9]. У своїх численних варіаціях лейтмотив повторюється так часто, „немовби письменник хоче втовкмачити його читачеві“ [2, 9]. Навіть, здавалося б, цілком нейтральні висловлювання Л. Андреева, скажімо, в репортажі „Волга і Кама“, приховують у собі характерні для його творчості лейтмотиви.

На думку О. Бургардта, лейтмотиви можна виявити лише „з відстані“, розглянувши весь творчий доробок письменника, оскільки „в окремому творі основний мотив творчості часто з'являється лише як додаєтковий“ [2, 6]. Тільки в цілісності можна зрозуміти функціональну роль мотивів. Дослідник виділяє кілька способів демонстрації мотиву в тексті. Найпростіший — підбір такого сюжету, який би повністю відповідав мотиву [2, 6]. Наприклад, в оповіданні Л. Андреева „Мовчання“ мотив мовчання заповнює собою весь сюжет і не залишає місця для інших мотивів. Коли ж лейтмотиви не достатньо сильні, вони „вгамовуються в стилістичних деталях“ [2, 9]. Тоді автор створює тропи, що ґрунтуються на леймотивах і є їхніми носіями. Окрім того, емоційний тон мотиву задеген впливати на синтаксис і ритм тексту. Усі мотиви взаємопов'язані (скажімо, мотив самотності не може бути „чистим“, він завжди переплітається з близькими мотивами ночі, порожнечі, жаху), перетинаючись, „мотиви створюють один єдиний великий комплекс“ [2, 10].

О. Бургардт умовно виділяє лейтмотиви і їхні різновиди: самотності, мовчання (тиші, безгоміння), ночі (мороку, темряви), порожнечі (безодні, прірви, пустелі, глушини), жаху (страху, переляку, страхіття, привиди, моторошного), жосмічного простору, перехід (камери, ящика, кагівні, клітки, муру, зачинених дверей, лабіринту), примусу (долі, закону, припису), покривала Майї (життя як сну, життя як театру, іншої реальності, маски), двійника, вогню (пожежі, полум'я, жертви), безсилля рацію.

На основі лейтмотивів вдається відтворити картину світу Л. Андрєва: „всесвіт побожній, безлюдний і темний. Людина, відокремлена від інших живих істот безоднею. У цьому темному просторі панує повна тиша. З відчуття безмежної покинутості й самотності виникає страх і жах перед тим, що всесвіт заселений страхіттями та химерами. Те, що помічає око, — лише маски, під якими ховаються справжні речі. Від усвідомлення цього й від відчуття покинутості народжується велика туга за справжнім, за р'зкриттям таємниці, що ховається за зачиненими дверима“ [2, 10]. Фактично через аналіз індивідуального стилю (стилю як симптому особистості) О. Бургардт з'ясовує світоглядні домінанти Леоніда Андрєва, що так само є мотивними домінантами його творів. Додатлиник максимумі повно наводить приклади повторюваних мотивів із текстів Л. Андрєва.

У цей час на писано блискучі огляди української та російської літератур в еміграції [21; 22], сучасної літератури Західної України [23], у яких майстерно поєднано панорамність синхронного зрізу літературного процесу з характеристикою творчості окремих авторів. Російську літературу презентують О. Блок, В. Соловйов, Л. Андрєв, С. Єсенін, С. Зам'ятін, Б. Пільняк, Д. Мережковський, І. Бунін, І. Шмєльов, Б. Зайцев, О. Ремізов, Ђ. Сірін, Ф. Степун, С. Гребеншиков, Г. Газданов, І. Наживін, П. Красн'в, І. Солоневич, В. Ходасевич, А. Ладінський. Літературу українського екзилу представлено іменами У. Самчука, Г. Журби, Р. Єндіка, Ю. Липи, Л. Мосєндза, І. Вільде, Ю. Косача, Н. Королеви, Ю. Дарагана, О. Стефановича, І. Наріжної, Б.-І. Антонича, С. Гординського, Б. Кравців, Н. Лівинської-Холодної, Олега Ольжича, О. Тєлїги, Юрія Клєна, Є. Маланюка.

У статті „Українська література еміграції“ О. Бургардт згадує про діяльність київських неокласиків — замкненої групи, що „рухалася надійною дорогою поетичної традиції“, „плекала красу й чистоту мови та вклдала її в спокійну, філігранну форму“ [21, 456].

Мемуарна праця Юрія Клєна „Слогади про неокласиків“ (Мюнхен, 1947), яка (теж чи не вперше) без стереотипів восьмитомної „Історії української літератури“ знайомить читача з найменшими подобицями-

ми життя її автора та кола його товаришів (М. Зєров, М. Драй-Хмара, М. Рильський, М. Могилянський, В. Петров та ін.), що є безперечно незамінним для творчості „Грона п'ятірного...“ в контексті літературного процесу.

Цікавими з цього приводу є фрагменти, в яких йдеться про створення групи „неокласиків“ та полєміку, що точилася навколо них на сторінках тодішньої періодики. О. Бургардт докладно аналізує статтю Д. Лієвого „П'ятеро з парнасу“, надруковану в „Більшовику“ від 17 березня 1925 року, і реакцію на неї трьох відомих поетів тієї доби: М. Зєрова, М. Могилянського, О. Філіповича. Інтерес дослідників та читачів викликають окремі штрихи зі слогадів, що розкривають риси особистої вдачі поетів (розум, дотепність, інтелігентність) та відтворюють особливості взаємин „неокласиків“ між собою.

Попри заборону, що нависла над іменем Гайне в німецькому суспільстві, О. Бургардт зважується надрукувати 1938 року статтю про переклади Гайне українською мовою. Обійти цензуру вдалося завдяки винахідливості головного редактора часопису „Zeitschrift für slavische Philologie“ М. Фасмера, який придумав „політкоректну“ назву для статті — „Дуже поети в українському вбранні“ [6], що вдало маскувала ім'я нездоволеного автора [1, 252]. Другу частину цієї статті було присвячено перекладам М. Герещєнка з Е. Вергарна [8]. У цих працях О. Бургардт розкривається як критик і теоретик перекладу. Він ґрунтовно аналізує українські переклади Г. Гайне 1850—1920 років, визначає найвдаліші з них, описує складні випадки передачі при перекладі антитез, хіазму, оксиморона, повторів, іронії. На прикладі текстів М. Герещєнка показує порушення й помилки, яких найчастіше припускається перекладач, класифікує їх і від розгляду конкретних випадків перекладацької роботи переходить до широких теоретичних узагальнень проблем мистецтва перекладу. О. Бургардт говорить про особливості метрики й строфіки української та німецької поезії, а також висвітлює залежність перекладацької практики від розвитку оригінальної літератури.

В українському перекладознавстві до ХХ століття існувала традиція, перейнята в росіян, за якою кожна строфа обов'язково повинна була мати однаковий віршовий розмір, „недозволеною була комбінація хорея і дактиля або ямба і амфібрахія в одному й тому самому вірші або рядку (як це буває у німців)“ [6, 265]. Це правило поширювалося й на оригінальну поезію, і на переклади. Відповідно, в українському літературному середовищі певний час не міг з'явитись адекватний переклад різноскладової, різноманітної в метриці й строфіці поезії Г. Гайне. Та-